

Київський університет імені Бориса Грінченка

ISSN 2311-2409 (Print)

ISSN 2412-2009 (Online)

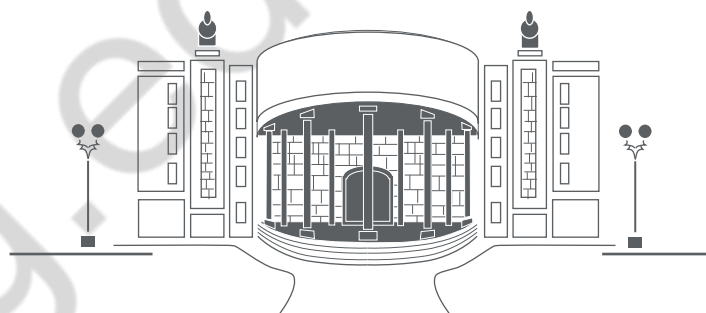
DOI: 10.28925/2311-2409.2023.39

Педагогічна ОСВІТА: *теорія і практика*

Pedagogical Education:
Theory and Practice

Психологія
Педагогіка

Psychology
Pedagogy

Збірник
наукових праць

№ 39 (1) • 2023

Рік заснування — 2001
Виходить двічі на рік

The year of foundation — 2001
Frequency: semi-annual

Київ • 2023

ЗАСНОВНИК

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Педагогічна освіта: теорія і практика Психологія. Педагогіка

Науковий журнал

№ 39 (1) 2023

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 19961-9761 ПР,

видане Державною реєстраційною службою України
28.05.2016 р. (перереєстрація)

Січень — червень

Рік заснування — 2001
Виходить двічі на рік

Наукове фахове видання «Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка» включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»), у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук і доктора філософії (PhD) зі спеціальностей: 011 — «Освітні, педагогічні науки»; 012 — «Дошкільна освіта»; 013 — «Початкова освіта»; 015 — «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 р. № 886); 053 — «Психологічні науки» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 26.11.2020 р. № 1471)

Журнал індексується
в міжнародних бібліографічних базах
Google Scholar, ResearchBible, Index Copernicus

Журнал підтримує політику відкритого доступу

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 4 від 25.05.2023 р.)

У журналі публікуються розвідки, присвячені актуальним проблемам педагогіки і психології; результати фахових, теоретичних й експериментальних досліджень психологічної і педагогічної галузей освітянського напрямку наукового знання та методичного забезпечення педагогічного процесу за результатами наукових пошуків.

URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal>

ISSN 2311-2409 (Print)
ISSN 2412-2009 (Online)
DOI:10.28925/2311-2409.2023.39

Головна редакторка:

Паламар Світлана Павлівна,
кандидатка педагогічних наук,
старша наукова співробітниця (Україна).

Заступниця головної редакторки:

Хоружа Людмила Леонідівна,
докторка педагогічних наук, професорка (Україна).

Відповідальна секретарка:

Козир Маргарита Валентинівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна).

Технічна секретарка:

Билан Ольга Миколаївна (Україна).

Редакційна колегія:

Ляпунова Валентина Анатоліївна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Зданевич Лариса Володимирівна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Нежива Людмила Львівна,
докторка педагогічних наук (Україна);
Котенко Ольга Володимирівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Кизенко Василь Іванович,
кандидат педагогічних наук (Україна);
Варченко-Троценко Лілія Олександрівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Вембер Вікторія Павлівна,
кандидатка педагогічних наук (Україна);
Савенкова Ірина Іванівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Скрипник Тетяна Вікторівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Сергеєнкова Оксана Павлівна,
докторка психологічних наук (Україна);
Лозова Ольга Миколаївна,
докторка психологічних наук (Україна).

Іноземні члени редакційної колегії:

Смирнова-Трибульська Євгенія
(*Styrnova-Trybulska Eugenia*),
докторка габілітована (Республіка Польща);
Малах Йозеф (*Malach Josef*),
доктор педагогічних наук (Чеська Республіка);
Пападопулос Ісаак М. (*Papadopoulos Isaak M.*),
доктор філософії, доцент з прикладної лінгвістики
та навчання мов. (Республіка Кіпр).

FOUNDER

BORYS GRINCHENKO
KYIV UNIVERSITY

**Pedagogical Education: Theory and Practice
Psychology. Pedagogy**

Scientific Journal

№ 39 (1) 2023

January — June

Certificate of State Registration of Printed Mass Media
KV № 19961-9761 PR,
issued by the State Registration Service of Ukraine
28.05.2016
(re-registration)

The year of foundation: 2001
Frequency: semi-annual

Scientific professional publication “**Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy**” is included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine (Category “B”), in which the results of dissertations for the degree of Doctor of Science and Doctor of Philosophy (PhD) can be published in the following specialties: 011 — “Educational, Pedagogical Sciences”; Preschool Education”; 013 — “Primary Education”; 015 — “Professional Education (by specializations)” (approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 dated 02.07.2020); 053 — “Psychological Sciences” (approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1471 dated 26.11.2020)

The journal is indexed
in international bibliographic databases Google Scholar,
Research Bible, Index Copernicus

The journal supports open access policy

Recommended for publication by the Academic Council
of Borys Grinchenko Kyiv University
(*Rec. No 4 dated 25.05.2023*)

The journal publishes findings on current issues of pedagogy and psychology; results of professional, theoretical and experimental research on psychological and pedagogical branches of educational direction of scientific knowledge and methodical maintenance of pedagogical process, according to the results of scientific researches.

URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal>

ISSN 2311-2409 (Print)
ISSN 2412-2009 (Online)
DOI:10.28925/2311-2409.2023.39

Chief Editor:

Palamar Svitlana,
PhD in Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow
(Ukraine).

Deputy Chief Editor:

Khoruzha Lyudmyla,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine).

Executive Secretary:

Kozyr Margaryta,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine).

Technical Secretary:

Bylan Olga (Ukraine).

Editorial Board:

Lyapunova Valentina,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Zdanevych Larysa,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Nezhyva Lyudmyla,
Doctor of Pedagogical Sciences (Ukraine);
Kotenko Olga,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Kyzenko Vasyl,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Varchenko-Trotsenko Lilia,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Wember Victoria,
PhD in Pedagogical Sciences (Ukraine);
Savenkova Iryna,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Skrypnyk Tetyana,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Sergeenkova Oksana,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine);
Lozova Olga,
Doctor of Psychological Sciences (Ukraine).

Foreign members of Editorial Board:

Smyrnova-Trybulska Eugenia,
Doctor Habilitat (Republic of Poland);
Malach Josef,
Doctor of Pedagogical Sciences (Czech Republic);
Papadopoulos Isaak M.,
PhD, Assistant Professor of Applied Linguistics
and Language Teaching (Republic of Cyprus).

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

<i>Хоружа Л.</i> Освітологічні витоки становлення ціннісної парадигми сучасної педагогіки	6
<i>Желанова В.</i> Модель інноваційної особистості: структурно-динамічний підхід	12
<i>Леонтьєва І.</i> Концептуальні засади екосистеми сучасної педагогічної освіти	19
<i>Ліннік О.</i> Змішане навчання як стратегія адаптації освітнього процесу в школі до війни	25

РОЗДІЛ II ЄВРОПЕЙСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ

<i>Papadopoulou I., Kosharna N.</i> Bilingual young learners “read” their picturebooks: a multidimensional research in greece	33
<i>Rudnik Yu.</i> The specifics of teacher students training to the use of immersive technologies in foreign language teaching	40
<i>Sokolovska S.</i> Using metaphorical associative images for improving efficiency of English language classes in higher education institutions	45

РОЗДІЛ III ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

<i>Паламар С., Нежива Л.</i> Застосування ІК-технологій у контексті формування предметно-методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів	51
<i>Пономаренко Т., Науменко М.</i> Формування комунікативної компетентності в дітей шостого року життя у проектній діяльності	59
<i>Бурко О., Василенко І.</i> Підготовка майбутніх учителів до роботи з фразеологізмами на уроках української мови в початковій школі	67
<i>Козир М., Іващенко А.</i> Цифрові технології як інструмент консультативної діяльності в освіті дорослих	73
<i>Головатенко Т.</i> Реалізація принципів травма-інформованого середовища на уроках англійської мови у початкових класах: метааналіз зарубіжних практик	80

РОЗДІЛ IV ПСИХОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

<i>Коханова О., Бурячок Є.</i> Гендерні стереотипи: сутність, види та вплив на самореалізацію жінок різного віку	87
---	----

РОЗДІЛ V НАУКОВІ РОЗВІДКИ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

<i>Корня П.</i> Використання цифрових технологій для розвитку дітей з аутизмом	94
---	----

ПСИХОЛОГІЯ І СОЦІОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

УДК 159.922.1:159.923.2-055.2

<https://doi.org/10.28925/2311-2409.2023.3913>

Коханова О.,

доцент кафедри психології особистості та соціальних практик
Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат психологічних наук, доцент
o.kokhanova@kubg.edu.ua

ORCID iD 0000-0003-4019-3663

Бурячок Є.,

студентка Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка
yrburiachok.il21@kubg.edu.ua

ORCID iD 0009-0002-8283-6161

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ: СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ВПЛИВ НА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ ЖІНОК РІЗНОГО ВІКУ

Анотація. У запропонованій статті проаналізовано сутність, поняття та види гендерних стереотипів, особливості їх впливу на самореалізацію жінок різного віку. З'ясовано, що гендерні стереотипи являють собою усталені загальноприйняті уявлення (думки) про те, якими є й повинні бути жінки/чоловіки та формують їхню поведінку в суспільстві. Визначено, що гендерні стереотипи мають переважно негативний вплив на самореалізацію жінок як ранньої, так і середньої дорослості, що виявляється в ускладненні їх кар'єрного просування, наявності гендерної сегрегації на ринку праці, а також спричиненні стагнації, ригідності й знецінення особистості. У результаті емпіричного дослідження виявлено, що жінки ранньої дорослості меншою мірою виявляють стереотипні уявлення порівняно з жінками середнього дорослого віку. Стереотипні уявлення більшою мірою притаманні заміжнім жінкам. Визначено, що домінуючими з-поміж гендерних стереотипів у жінок ранньої й середньої дорослості є стереотипи маскуліності-фемінності. З'ясовано, що у жінок з високим рівнем вияву стереотипів показник самоактуалізації нижчий, ніж у тих, хто не має таких традиційних стереотипних уявлень. Актуальність та новизна даного дослідження продиктована тим, що проблема впливу гендерних стереотипів на самореалізацію жінок різного віку поглиблено не вивчалася українськими науковцями.

Ключові слова: стереотипи; гендерні стереотипи; професійна самореалізація; самореалізація; самореалізація жінок.

© Коханова О., Бурячок Є., 2023

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023

Вступ. В умовах сьогодення в соціально-психологічному просторі відбуваються стрімкі зміни та з'являється безліч перспектив для реалізації особистісного потенціалу жінок та чоловіків, незалежно від їхньої статі. Утім, незважаючи

на інтенсивне втілення принципу егалітарності, гендерні стереотипи глибоко вкорінені в суспільстві й виступають у ролі обструкцій на шляху самореалізації жінок різного віку. Вважаємо, що наукове вивчення проблеми гендерних стереотипів

та їх особливостей є важливим і актуальним для сучасної психології, оскільки дозволить зменшити їх негативний вплив на шляху до самореалізації представниць жіночої статі.

Мета статті — теоретичне вивчення та емпіричне дослідження гендерних стереотипів, їх впливу на самореалізацію жінок різного віку.

Завдання статті: проаналізувати сутність понять «стереотип», «гендерний стереотип», «самореалізація»; здійснити теоретичний аналіз вивчення проблеми гендерних стереотипів, їх видів та впливу на самореалізацію жінок; емпірично дослідити особливості впливу гендерних стереотипів на самореалізацію жінок ранньої й середньої дорослості та здійснити порівняльний аналіз отриманих результатів.

Аналіз сучасних досліджень. Термін «стереотип» уперше було вжито у праці «Громадська думка» (1922) В. Ліппманном, який він тлумачив як наявні в людській свідомості образи, що спрощують сприйняття соціальних явищ та об'єктів (Lippmann W., 1927).

Сучасні науковиці соціально-рольового підходу наголошують на поширеності й вкоріненості стереотипів, а також стверджують, що стереотипи породжують очікування від членів соціальної категорії (Eagly A. H., Koenig A. M., 2021, с. 344).

Гендерні стереотипи як провідна тематика досліджень, знайшли втілення в роботах таких зарубіжних учених, як С. Бем, Ш. Берн, С. Фіске, М. Хейлман, Т. Моргенрот, Е. Іглі та ін. У сучасному українському науковому просторі питаннями гендерної стереотипізації займаються такі дослідниці, як М. Г. Ткалич, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді, О. П. Щотка, Т. П. Зінченко та ін. Особливості самореалізації жінок з акцентом на гендерних аспектах вивчаються М. І. Дубиніною, І. А. Шестопал, О. В. Литвинчук, С. А. Безушко та ін.

Ми ж цілєю даною статті вважаємо дослідження впливу гендерних стереотипів на самореалізацію жінок ранньої й середньої дорослості.

Виклад основного матеріалу. Згідно з тлумаченням М. Ткалич, гендерні стереотипи — визначені культурою уявлення особистості, які є регулятором її соціальної поведінки й ускладнюють гендерну взаємодію одного боку, та заощаджують зусилля й впорядковують світосприйняття — з іншого (Ткалич М. Г., 2016, с.81).

Науковиця виокремлює 4 групи гендерних стереотипів (Ткалич М. Г., 2016, с.73):

— *стереотипи маскулітності-фемінності* — типові уявлення про тілесні, психічні й поведінкові риси жінок і чоловіків (ніжність, турбота, пасивність і домінантність, компетентність, самопевність відповідно);

— *стереотипи змісту праці* — уявлення про «жіночі» і «чоловічі» види діяльності (обслуговуюча, виконавська та інструментальна, керівна відповідно);

— *стереотипи сімейних і професійних ролей відповідно до статі:* головними для жінок є сімейні ролі, а для чоловіків — професійні.

— *стереотипи зовнішності* — типово «жіночі» й «чоловічі» риси, пов'язані із зовнішнім виглядом: жінка — тендітна й струнка, чоловік — розумний і атлетичний.

У наукових колах також виокремлюють дескриптивні компоненти гендерних стереотипів, на підставі яких формується уявлення про типово «жіночі» якості. Часто вони не збігаються з вимогами для досягнення успіху на «чоловічій» посаді, а тому, в оточенні з'являються помилкові очікування, що зумовлює виникнення упереджень. Прескриптивні гендерні стереотипи виступають у ролі певних стандартів та норм щодо того, якою повинна бути жінка, і в разі їх порушення нею — викликають несхвалення в соціумі (Heilman M. E., 2001, с. 661).

Вважаємо за необхідне наголосити на вікових відмінностях проявів стереотипів: у осіб середньої дорослості може знижуватися інтелектуальний контроль, що впливає на стереотипізацію мислення особистості й сприяє несприйняттю інших точок зору (Дзюба Т.М., Коваленко О.Г., 2013, с. 86). Так, припускаємо, що гендерні стереотипи є більш поширеними серед старших жінок і більшою мірою впливають на їхню самореалізацію, порівняно з представницями ранньої дорослості.

Серед найпоширеніших позитивних прескриптивних гендерних стереотипів, які досягають піку в ранній дорослості щодо жінок є товариськість, схильність до співпраці, а серед негативних прескриптивних гендерних стереотипів — владність, поширеність яких зростає в середньому дорослому віці. Від представниць середньої дорослості також очікується зацікавленість у вивченні мов й мистецтві, уникнення маскулінної зовнішності та сексуальної активності (Koenig A. M., 2018, с. 8).

Самореалізація як виявлення та реалізація внутрішнього потенціалу особистості є одним з найважливіших завдань психіки осіб ранньої та середньої дорослості. Існує декілька сфер, в яких здійснюється самореалізація особистості, основними з яких є професійний і сімейний аспекти.

Професійна самореалізація представниць жіночої статі ускладнюється гендерними стереотипами: маскулітні риси, які жінки проявляють частіше за традиційні — фемінні, не відповідають очікуванням суспільства, що може призупинити завзятість жінок, вплинути на їх емоційний стан, впевненість у собі, самооцінку тощо (Дубиніна М. І., 2018, с. 25).

Гендерними стереотипами зумовлена гендерна професійна сегрегація та поява таких феноменів як «скляна стеля», «липка підлога», «шлях матусі», що призупиняє кар'єрне зростання жінок

та втілення особистісного потенціалу в професійному векторі (Коханова О. П., Бурячок Є. Р., 2023, с.862).

Вплив гендерних стереотипів позначається й на самореалізації жінок в родинній сфері: вкорінені уявлення про жінку як турботливу матір та дружину змушують її зміщувати власні інтереси на другий план та відтермінувати реалізацію власного потенціалу, а поєднання та сумлінне виконання сімейних і професійних ролей може призвести до рольового конфлікту.

Хоча дотримання жінками гендерних стереотипів може сприяти груповій приналежності та підвищенню самооцінки (Li J., Liu Y., Song J., 2022, с. 6), оскільки їхні риси та поведінка відповідають вимогам суспільства, і, підвищувати задоволеність життям в шлюбі (M. Vink et al., 2022, с.8), проте існують і негативні наслідки такої стереотипізації, — конформізм, особистісна стагнація та ригідність.

Тож, незважаючи на наявність деяких позитивних аспектів, вплив гендерних стереотипів переважно негативно позначається на самореалізації жінок.

З метою емпіричного дослідження впливу гендерних стереотипів на самореалізацію жінок ранньої й середньої дорослості нами було укладено відповідний психодіагностичний інструментарій.

Методику «Діагностика самоактуалізації особистості — САМОАО» (О.В. Лазукін, в адаптації Н.Ф. Каліні) було обрано для визначення рівня прагнення до самореалізації у жінок, оскільки самоактуалізація являє собою невід’ємну частину самореалізації, є її внутрішнім аспектом. На основі аналізу результатів проєктивної методики, що складається з 7 незакінчених речень,

визначалися наявність та рівень вияву гендерних стереотипів. Авторський опитувальник «Вивчення гендерних стереотипів» був спрямований на вивчення ролі, виявів та видів гендерних стереотипів у жінок.

Дослідження було здійснено з дотриманням принципу добровільності, організовано в дистанційному форматі з використанням Google-форми.

Вибірку склали 40 жінок з різних регіонів України та тих, хто тимчасово перебуває за кордоном, з них: 23 особи (58%) — представниці ранньої дорослості (21-40 років) і 17 осіб (42%) — середньої (40-60 років). Вік наймолодших респонденток становить 21 рік, а найстаршої — 59 років.

Сімейний стан загальної кількості опитаних жінок: 18 осіб (45%) перебувають в офіційному шлюбі, 16 осіб (40%) — самотні, 4 особи (10%) — розлучені та 2 особи (5%) — у фактичному шлюбі. Причому, серед представниць ранньої дорослості переважає кількість самотніх жінок (61%), а серед жінок середнього дорослого віку 71% — заміжніх.

Більшість опитаних жінок (80%) є представницями професій соціономічного типу: викладачки, психологині, лікарки та ін., 15% — сигнономічного типу: бухгалтерки, перекладачки та ін., і, лише 5% — володіють технічними професіями: інженерка та фахівчиня в сфері харчової промисловості.

Було з’ясовано, що 70% опитаних жінок працюють в обраному напрямку, 27% — не працюють за фахом, і 3% — частково зайняті.

Згідно з отриманими результатами, висвітленими в Табл.1, 83% жінок мають середній рівень самоактуалізації, 15% притаманний високий рівень і лише 2% опитаних мають низький рівень самоактуалізації.

Таблиця 1.

Результати за методикою «Діагностика самоактуалізації особистості — САМОАО»

Шкали	%n=40		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
1. Шкала орієнтації у часі	2%	78%	20%
2. Шкала цінностей	5%	55%	40%
3. Шкала погляду на природу людини	25%	73%	2%
4. Шкала потреби в пізнанні	8%	80%	12%
5. Шкала креативності	2%	63%	35%
6. Шкала автономності	25%	45%	30%
7. Шкала спонтанності	33%	40%	27%
8. Шкала саморозуміння	10%	78%	12%
9. Шкала аутосимпатії	33%	47%	20%
10. Шкала контактності	12%	70%	18%
11. Шкала гнучкості у спілкуванні	15%	63%	22%
Рівень самоактуалізації	2%	83%	15%

Серед опитаних обох вікових груп спостерігається найбільший відсоток осіб з високим рівнем за шкалами «Цінностей» та «Креативності»

(див. Табл. 1). Варто відзначити, що за вказаними вище параметрами виявлено найнижчий відсоток осіб з низьким рівнем їх вияву. За шка-

люю «Цінностей» 40% досліджуваних володіють високим рівнем. Так, наявність цінностей, таких як добро, краса, легкість, вказує на прагнення до гармонійної життєдіяльності та побудови стосунків, спрямованих на підтримку, взаємоповагу. Припускаємо, що критично високі результати можуть свідчити про те, що суспільство очікує від жінок теплоти й турботи, тому в пріоритеті, порівняно з іншими цінностями, є саме такі. Високі результати за шкалою «Креативності» отримали 35% опитаних жінок. Таким людям властивий творчий підхід до життя, здатність знаходити нові шляхи вирішення проблем.

Серед опитаних жінок ранньої та середньої дорослості виявлено 30% з високим рівнем і за шкалою «Автономності», проте за цим же параметром значна кількість жінок з низьким рівнем її вияву (25%). Також маємо найбільший відсоток осіб з низькими показниками за шкалами «Спонтанності» (33%), «Аутосимпатії» (33%), «Погляду на природу людини» (25%) (див. Табл. 1). Так, низький рівень за шкалою «Спонтанності» сигналізує про недостатню впевненість в собі

та довіру до навколишнього світу. Відповідно, самоактуалізація прирівнюється до прагнення. Шкала «Погляду на природу людини» є маркером природної прихильності до людей та віри в їхні безмежні можливості, прагнення до гармонійних стосунків з оточуючими. Низькі бали за шкалою «Аутосимпатії», яка виступає природною основою психічного здоров'я, визначає рівень цілісності особистості та свідчить про позитивну Я-концепцію, сигналізують про підвищений рівень невротичності, тривожності, невпевненості в собі.

Варто відзначити, що дослідження проводилося в умовах воєнного часу, тому небажання діяти спонтанно й сприймати реальність, недовіра до світу, вияви тривожності та невпевненості є цілком адекватною реакцією на події сьогодні.

При порівнянні результатів двох вікових груп встановлено, що опитаним жінкам раннього дорослого віку притаманний вищий рівень прагнення до самоактуалізації майже за всіма шкалами (див. Рис. 1).

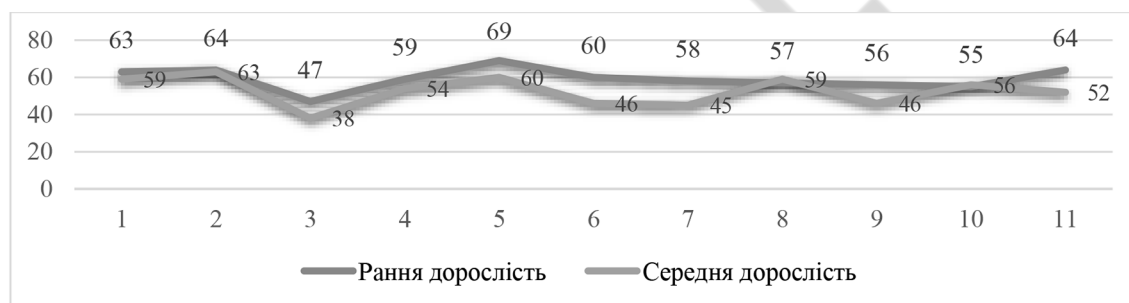

Рисунок 1. Співвідношення показників за шкалами опитувальника САМОАО

Як видно з Рис. 1, найвищі й найнижчі значення у жінок обох вікових груп збігаються.

Найбільші збіги спостерігаємо за шкалами: «Цінностей», «Саморозуміння», «Контактності», за якими нами не виявлено суттєвих відмінностей між молодшими і старшими жінками.

Згідно з отриманими результатами за опитувальником «Вивчення гендерних стереотипів», майже всі досліджувані як ранньої, так і середньої дорослості (88%) погоджуються з фактом існування гендерних стереотипів в нашому суспіль-

стві і, визнають їх вплив на самореалізацію особистості (80%), а більшість — стикалася з їхніми проявами у своєму житті (63%).

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що більша кількість жінок має низький рівень стереотипності за всіма шкалами, хоча є певні відмінності між віковими групами. Варто зауважити, що опитувані знали тему дослідження, тому не можна виключати той факт, що деякі відповіді могли бути соціально схвалюваними, аніж такими, що відображають дійсне ставлення людини до певних явищ.

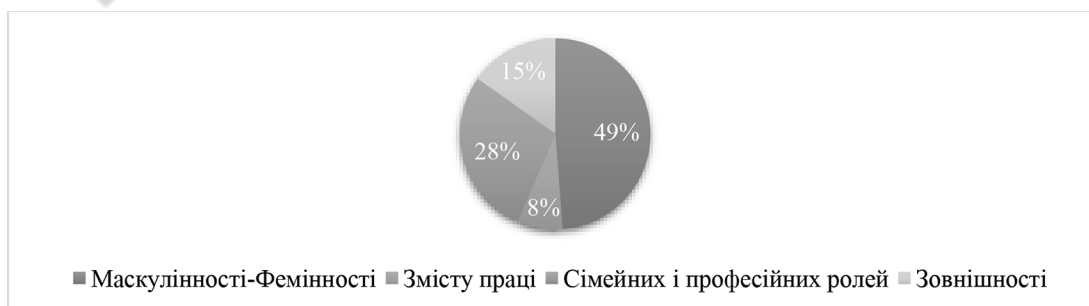

Рисунок 2. Стереотипи за видами у жінок ранньої та середньої дорослості

Як видно з Рис. 2., найбільш поширеними стереотипами серед жінок раннього і середнього дорослого віку є стереотипи маскулінності-фемінності. Так, половина опитаних вважають, що жінки частіше керуються почуттями, аніж використовують логіку, 42,5% не погоджується з даним твердженням, а 7,5% обрали варіант «Складно відповісти». Думку, що жінка має бути ніжною і лагідною підтримує 57,5% досліджуваних, 35% виявили незгоду, а 7,5% відзначили, що складно дати відповідь. Тож, бачимо, що опитаним жінкам певною мірою притаманні стереотипні уявлення щодо типових психічних та поведінкових рис, характерних для жінок.

Доволі низький рівень простежується за стереотипами змісту праці: 87% жінок не погоджуються з думкою, що політика, наука та технічні спеціальності — не жіноча справа. Також 85% опитаних не вважають чоловіка-інженера більш компетентним за жінку-інженерку. На питання опитувальника, чи здатна жінка керувати країною 92,5% опитаних дали схвальну відповідь — «Так».

Таким чином, згідно з отриманими даними, жінки оцінюють компетентність жінок на рівні з чоловіками, а отже — прагнуть егалітаризму.

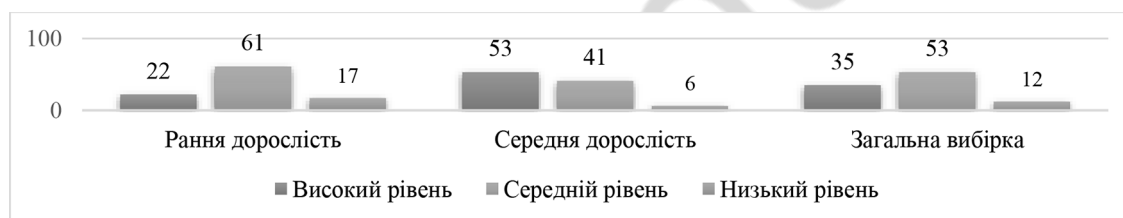

Рисунок 3. Оцінка стереотипності за проективною методикою

При порівнянні двох вікових категорій вибірки було визначено, що жінки середньої дорослості є більш стереотипними у своїх поглядах, ніж представниці ранньої дорослості (53% осіб середньої дорослості і відповідно лише 22% опитаних жінок ранньої дорослості мають високий рівень стереотипності) (див. Рис. 3).

На думку представниць обох вікових категорій, справжні жінки повинні бути незалежними (22,5%), сильними (15%), самодостатніми (15%). Деякі жінки мають більш стереотипні уявлення, а тому, вважають, що жінки повинні бути жіночними (12,5%) і гарними (5%).

Достатньо стереотипними є уявлення опитаних жінок, стосовно того, що є найголовнішим у житті жінки. Так, 52,2% із загальної вибірки вважають, що головним є сім'я та діти. Поширеною також є відповідь «самореалізація» — 22,5%. Лише 10% вважають, що головним у житті жінки є вона сама, для інших 10% опитаних — кар'єра. У відповідях також було згадано здоров'я — 7,5% і щастя — 5%.

Нами було виявлено, що існують суттєві відмінності між представницями двох вікових груп щодо виявів стереотипів маскулінності-фемінності. Серед старших жінок 59% мають середній рівень стереотипності за цим типом, 24% виявляють високий рівень, а 17% — низький. Порівняно зі старшими опитаними, 56% жінок ранньої дорослості мають низькі показники проявів стереотипів маскулінності-фемінності, у 22% простежується високий і у інших 22% — середній рівні. Як бачимо, жінки середньої дорослості більше орієнтовані на прояв фемінних рис, водночас молодші жінки допускають відхід від традиційних уявлень про жіночність.

Важливо зауважити, що існує відмінність між результатами заміжних та незаміжніх досліджуваних. Так, серед усіх жінок, які мають середній рівень стереотипізованості, 53% перебувають у шлюбі. Тобто саме заміжні жінки мають більш традиційні уявлення про жінок та їх гендерні ролі й характеристики.

Аналіз отриманих результатів за методикою незакінчених речень свідчить про середній рівень стереотипності у більшості опитаних нами жінок, що становить 53% від загальної вибірки, 35% мають високий рівень і 12% — притаманний низький (див. Рис. 3).

Роботою, з якою найкраще може впоратися жінка, на думку досліджуваних, є будь-яка (32,5%), а також материнство, виховання дітей, турбота, прибирання й готування їжі та ін. (32,5%), лише 2,5% такою роботою вважають розумову.

Серед посад, які бажано обіймати жінкам, опитані вважають знову ж таки — будь-які (37,5%), а також керівні (27,5%). Було також названо й клішовані «жіночі» посади: секретарка, менеджерка, юристка, вчителька та ін. Найвідповіднішими професіями для жінок більшість відзначає або будь-які, або професії соціономічного типу. Однією респонденткою було названо такі професії, як «інженер» та «водій».

Щодо ідеальних зовнішніх даних жінки, 15% опитаних зазначили, що ідеального не існує, причому, такі відповіді давали переважно жінки ранньої дорослості. Охайність та доглянутість відзначили 30% досліджуваних, здоровий вигляд — 10%, також згадують фігуру, колір очей, довжину волосся. Відмінними від стереотипної думки були відповіді 5% осіб, які вказали на розум.

На думку 15% опитаних жінок, чоловік пишається дружиною, якщо вона гарна, 12,5% — поруч із ним і 10% — підтримує його. Відмінними, від стереотипних поглядів, є відповіді 10% досліджуваних — на їхню думку, чоловік пишається дружиною, якщо вона самореалізувалась та 7,5% — коли вона впевнена в собі.

Згідно з отриманими результатами за всіма методиками прослідковується така тенденція: чим вищий рівень прояву гендерних стереотипів у жінок, тим нижчим є її рівень самоактуалізації. Зокрема, серед опитаних з яскравим виявом стереотипів 71% осіб демонструють низькі показники самоактуалізації.

Висновки. В ході проведеного нами дослідження були реалізовані всі поставлені завдання, а саме: розкрито сутність понять «стереотип», «гендерний стереотип», «самореалізація». Здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми гендерних стереотипів, їх видів та впливу на самореалізацію жінок, який показав, що гендерні стереотипи з одного боку, сприяють виникненню гендерної професійної сегрегації та дискримінації, уповільнюють кар'єрне зростання жінок, зумовлюють конформізм, особистісну стагнацію, а з іншого — сприяють підвищенню

задоволеності життям у шлюбі, виникненню почуття приналежності до групи.

Нами було емпірично досліджено вплив гендерних стереотипів на самореалізацію жінок ранньої й середньої дорослості та доведено, що більшість представниць жіночої статі визнають факт існування гендерних стереотипів у сучасному суспільстві та їх впливу на самореалізацію особистості. Виявлено, що стереотипні уявлення більшою мірою притаманні заміжнім жінкам. У жінок з високим рівнем вияву стереотипів рівень самоактуалізації нижчий, ніж у тих, хто не має таких традиційних стереотипних уявлень. В опитаних осіб було виявлено низькі показники за шкалами «Спонтанності», «Аутосимпатії», «Погляду на природу людини», а високі — за шкалами «Цінностей» і «Креативності». Порівняльний аналіз отриманих результатів за двома віковими групами вибірки показав, що жінки ранньої дорослості мають більш виражене прагнення до самореалізації та незначний рівень прояву гендерних стереотипів, порівняно з жінками середнього дорослого віку.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо вивчення впливу гендерних стереотипів на самореалізацію чоловіків та виявів токсичної маскулітності.

ДЖЕРЕЛА

1. Дзюба Т.М., Коваленко О.Г. *Психологія дорослості з основами геронтопсихології*: навч. посіб. для студентів ВНЗ. 2013. 172 с.
2. Дубиніна М. І. *Гендерні особливості професійної самореалізації жінок* // Теорія і практика сучасної психології. 2018. № 3. С. 24–27.
3. Коханова О. П., Бурячок Є. Р. *Вплив гендерних стереотипів на самореалізацію жінок* // Modern research in world science. 2023. С. 859–865.
4. Ткалич М. Г. *Психологія гендерної взаємодії персоналу організації*: дис. д-ра психол. наук: 19.00.10. Київ, 2016. 500 с.
5. Does National Context Matter When Women Surpass Their Partner in Status? / M. Vink et al. // *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 12, P. 1–13, doi:10.3389/fpsyg.2021.670439. (eng).
6. Eagly A. H., Koenig A. M. The Vicious Cycle Linking Stereotypes and Social Roles // *Current Directions in Psychological Science*. 2021. Vol. 30, no. 4. P. 343–350, doi:10.1177/09637214211013775. (eng).
7. Heilman M. E. Description and Prescription: How Gender Stereotypes Prevent Women's Ascent Up the Organizational Ladder // *Journal of Social Issues*. 2001. Vol. 57, no. 4. P. 657–674, doi:10.1111/0022-4537.00234. (eng).
8. Koenig A. M. Comparing Prescriptive and Descriptive Gender Stereotypes About Children, Adults, and the Elderly // *Frontiers in Psychology*. 2018. Vol. 9., P. 1–13, doi:10.3389/fpsyg.2018.01086. (eng).
9. Li J., Liu Y., Song J. The Relationship Between Gender Self-Stereotyping and Life Satisfaction: The Mediation Role of Relational Self-Esteem and Personal Self-Esteem // *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 12, P. 1–10 doi:10.3389/fpsyg.2021.769459. (eng).
10. Lippmann W. *Public opinion*. New York: Macmillan, 1927. 427 p.

REFERENCES

1. Dziuba T.M., Kovalenko O.H. *Psycholohiia doroslosti z osnovamy herontopsykholohii*: navch. posib. dlia studentiv VNZ. 2013. 172 s. (in Ukrainian).
2. Dubynina M. I. *Henderni osoblyvosti profesiinnoi samorealizatsii zhinok* // Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii. 2018. № 3. S. 24–27. (in Ukrainian).

3. Kokhanova O. P., Buriachok Ye. R. *Vplyv hendernykh stereotypiv na samorealizatsiiu zhinok* // Modern research in world science. 2023 r. S. 859–865. (in Ukrainian).
4. Tkalych M. H. *Psykhohiia hendernoi vzaiemodii personalu orhanizatsii*: dys. d-ra psykhol. nauk : 19.00.10. Kyiv, 2016. 500 s. (in Ukrainian).
5. *Does National Context Matter When Women Surpass Their Partner in Status?* // M. Vink et al. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 12, P. 1–13, doi:10.3389/fpsyg.2021.670439. (in English).
6. Eagly A. H., Koenig A. M. *The Vicious Cycle Linking Stereotypes and Social Roles* // *Current Directions in Psychological Science*. 2021. Vol. 30, no. 4. P. 343–350, doi:10.1177/09637214211013775. (in English).
7. Heilman M. E. *Description and Prescription: How Gender Stereotypes Prevent Womens Ascent Up the Organizational Ladder* // *Journal of Social Issues*. 2001. Vol. 57, no. 4. P. 657–674, doi:10.1111/0022-4537.00234. (in English).
8. Koenig A. M. *Comparing Prescriptive and Descriptive Gender Stereotypes About Children, Adults, and the Elderly* // *Frontiers in Psychology*. 2018. Vol. 9., P. 1–13, doi:10.3389/fpsyg.2018.01086. (in English).
9. Li J., Liu Y., Song J. *The Relationship Between Gender Self-Stereotyping and Life Satisfaction: The Mediation Role of Relational Self-Esteem and Personal Self-Esteem* // *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 12, P. 1–10 doi:10.3389/fpsyg.2021.769459. (in English).
10. Lippmann W. *Public opinion*. New York : Macmillan, 1927. 427 p. (in English).

Kokhanova O., Buriachok Ye.

GENDER STEREOTYPES: THE ESSENCE, TYPES AND IMPACT ON SELF-REALIZATION OF WOMEN OF DIFFERENT AGE GROUPS

Abstract. *The article provides a detailed examination of the concept and essence of gender stereotypes, their diversity. The specific features of the impact of gender stereotypes on women's self-realization in early and middle adulthood were analyzed. It has been found that gender stereotypes are fixed beliefs (ideas) about what women/men are like and should be like, which shape their behavior in society.*

The problem of the gender stereotypes is considered by the authors as one of the most crucial and relevant in modern society due to a predominantly negative impact on women's self-realization, which is reflected in complications in career advancement of women, existence of gender-based occupational segregation in the labor market, discrimination as well as conformism, personal stagnation, rigidity, devaluation of personality.

The study has demonstrated that most of the women recognize the existence of gender stereotypes in modern society and aware of their impact on self-realization. Masculinity-Femininity stereotypes are predominant among the other types of gender stereotypes in both young and middle-aged women.

The empirical examination has revealed that stereotypical beliefs are inherent in married women to a greater extent compared to single women. A comparative analysis has shown that women in early adulthood are less likely to manifest stereotypical beliefs than women in middle adulthood. Moreover, it was found that women in early adulthood have a higher level of striving for self-actualization compared to middle-aged women. Respondents have low scores on the "Spontaneity", "Autosympathy", and "Human Nature" scales, and high scores on the "Values" and "Creativity" scales. The following tendency can be observed: the women with a high level of stereotyping have lower index of self-realization than the women with non-stereotypical views.

Despite numerous scientific works of foreign and national scientists about gender stereotypes, the problem of the impact of gender stereotypes on women's self-realization has not been studied in depth by Ukrainian scientists. This highlights the relevance and novelty of the scientific work.

Keywords: *stereotypes; gender stereotypes; professional self-realization; self-realization; women's self-realization.*

Стаття надійшла до редакції: 30.04.2023р.

Прийнято до друку: 20.05.2023р.